

ЕФЕКТИ ДЈЕЛОВАЊА КАНЦЕЛАРИЈЕ ВИСОКОГ ПРЕДСТАВНИКА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Давор Стрика, МА³²⁶

Докторанд на Факултету политичких наука Универзитета у Бањој Луци

Апстракт: Канцеларија високог представника у БиХ /ОХР/ успостављена је Дејтонским мировним споразумом /ДМС/ којим је окончан грађански рат у БиХ 1992-1995. Циљ оснивања ОХР-а био је осигуравање поштивања и спровођења ДМС, те обезбјеђивање мира у постконфликтном бх. друштву. Међутим, у годинама које су долазиле, ОХР је „превазишао“ и самоиницијативно прекорачио своје ингеренције и замишљену улогу, те се претворио у креатора политичких односа, али и политичког система БиХ наметањем великог броја закона, одлука и других рјешења којима је циљ био уређење БиХ по визији једног дијела међународне заједнице, тј. западних сила. Канцеларија високог представника је једна од ријетких институција која је отворено користила и користи ретроградна антидемократска овлашћења, која су смањивала и смањују аутономију и политичку слободу конститутивних народа БиХ. Дјелујући на тај начин, ОХР се отворено сврстава на страну једног народа и његове политичке визије БиХ, занемарујући очигледну чињеницу да у овој земљи постоје три конститутивна народа са једнаким правима и обавезама. Дјелујући и поступајући навијачки и селективно према било којем конститутивном народу, ОХР се у великој мјери намеће као генератор и узрочник политичких криза и латентних сукоба у БиХ.

Кључне ријечи: Канцеларија високог представника у БиХ /ОХР/; Дејтонски мировни споразум /ДМС/; међународна заједница, међународни интервенционизам, глобализација; БиХ.

Увод

Историју људских односа између појединаца, група, заједница и држава можемо посматрати као историју сарадње и солидарности, али и као конфликта. Милашиновић каже како сукоби настају услед: „Различитих потреба, економских, класних, расних, вјерских, националних, политичких, социо-психолошких и других противријечности, интереса и циљева“ (Милашиновић, 2007: 15). Дакле, јасно је да до сукоба и конфликта долази ради остваривања предности или интереса једног друштва, заједнице или државе у односу на друге. Та предност се врло често остварује неморалним и нелегитимним начином дјеловања - вршењем и пројектовањем директне штете по другога, који се на тај начин доводи у позицију потчињеног, искоришћеног или злоупотређеног. Нажалост, сукоби и конфликти су константна људске цивилизације. Реалистички поглед на међународне односе каже да је: „Свјетска политика у суштини непромјенљива борба међу државама од којих свака гледа остваривање сопствених националних интереса и премоћи у условима анархије,“ (Kegli & Vitkof, 2006: 85) те да људска бића красе особине себичности које их мотивишу ка сталној борби за моћ и превласт.³²⁷

Самим тим, због свега наведеног, а зависно од специфичности сваког народа и територије, конфликти настављају да се дешавају и манифестују, скоро на дневном нивоу. Они имају различите узроке, фазе и начине манифестације. Милашиновић сматра да постоји неколико врста друштвених конфликта и то: класни, вјерски, расни, национални и политички

³²⁶ davorstrika@yahoo.com

³²⁷ Вилијам Китик истиче да реалисти сматрају да односи између држава почињају на двије важне идеје и вриједности. „Прва, да државе не признају право другим државама на аутономно дјеловање, а понекад чак ни постојање, и друго, не желе да ограниче својевољно насиље према другима.“ (Chittick, 2006: 9).

(Милашиновић, 2007: 190). Осим тога, они могу да буду отворени и латентни, директни или путем посредника. Бивша Југославија представља државу која је нестала у низу крвавих грађанских ратова деведесетих година прошлог вијека. Као један од најинтензивнијих ратова за југословенско наслијеђе био је грађански рат у БиХ 1992-1995. године. По завршетку тога сукоба, а услед униполарног свијета са доминацијом САД-а успостављена је савремена БиХ која функционише на елементима федерализма и конфедерализма са три конститутивна народа, сачињена од два ентитета. Међутим, и поред успостављених елемената и институција демократије, БиХ има евидентне доказе присуства и дјеловања међународне управе и страног интервенционизма, а самим тим и деспотизма и неоколонијализма, отјелотвореног кроз активности и рад ОХР-а, који у постојећим околностима и пристрасношћу у дјеловању не води БиХ путем помирења, већ стварања нових подјела и конфликта, користећи добро знане и опробане принципе старих колонијалних политика и метода.

Крај Хладног рата, америчка хегемонија и глобализација/американизација као основ новог униполарног свјетског поретка

Завршетак Хладног рата и нестанак са историјске и политичке сцене СССР-а 1991. године, означио је тектонске промјене на глобалном нивоу. Те промјене су биле историјског и епохалног карактера и представљале су истовремено крај и почетак једне ере. Све до тада, свијет је живио у периоду доминације двије свјетске суперсиле: САД и СССР. По први пут у својој историји, људска цивилизација се након краја Другог свјетског рата, нашла у биполарном свијету са доминацијом само двије силе које су имале потпуно другачије погледе на међународни систем и уређење свијета. У периоду од скоро пет деценија, колико је трајао Хладни рат, СССР већ крајем осамдесетих година прошлог вијека показује знаке слабости у одржавању конкуритивност у трци у наоружању услед све већих економских, финансијских и других проблема са којима се суочавао.³²⁸ Економски изнурен, СССР се сасвим непредвиђено и неочекивано распао мирном унутрашњом дезинтеграцијом, тј. дисолуцијом. Био је то сценарио на који нису рачунали нити су предвиђали ни најоптимистичнији теоретичари међународних односа у САД, али ни широм свијета.³²⁹ Нестанком СССР-а створио се вакуум моћи који је попуњен од стране једине преостале свјетске суперсиле. Свијет је добио новог хегемона.³³⁰ Наступиле су деценије „америчког мира“ или „америчког виђења свијета“, оно што је бивши амерички предсједник Бил Клинтон називао: „Политиком ангажовања и проширења“ (Chittick, 2006: 156). Таква политика претпостављала је наметање америчких политичких рјешења, вриједности и интереса широм свијета. Идеја американизације декларисана је и спровођена путем политике глобализације или увезивања и повезивања свијета који функционише на истим

³²⁸ „Током совјетске ере Русија је у суштини била колонијална сила која је владала народима и људима који нису осјећали да имају ишта заједничко са својим господарима. Дијелови Руске Федерације, на примјер Чеченија и Дагестан у области Кавказа, и даље се тако осјећају. Крајем прошлог вијека СССР је трошио више новца него што га је било, није имао довољно средстава, економија која није била осмишљена за људе налазила се у расулу, а уз то је и претрпио пораз у планинама Авганистана - све то узроковало је његов распад. Руско царство смањило се на облик који је мање - више имало прије комунистичке ере: европске границе завршавале су се код Естоније, Литваније, Бјелорусије, Украјине, Грузије и Азербејџана. Совјетска инвазија на Авганистан 1979. године, као подршка комунистичкој влади Авганистана против антикомунистичких муслиманских герилаца, није имала никакве везе с доношењем радости марксистичко-лењинистичког учења Авганистанцима, већ искључиво с тим да Москва осигура контролу над дотичним простором како би спрјечила било ког другог да учини то исто.“ (Маршал, 2019: 13).

³²⁹ „Хладни рат је представљао интензивну концентрацију на један проблем. Мобилизовао нас је. Мобилизовао је наше пријатеље и савезнике против једног блока. Утицао је на наше процесе. Утицао је на наше институције, све што смо радили. Не знам да ли смо икада били сконцентрисанији на нешто. И одједном, изненада, један свијет је нестао и створио се нови у коме није постојала опасност новог Хладног рата. Уколико направимо грешку, можемо уништити планету - ово је нестало и прошло. Четрдесет година обуздавања СССР је дефинисало америчку спољну политику и националну безбједносну политику. Стратегија је била базирана на премисама политичког реализма и либералног интернационализма.“ (Brzezinski & Scowcroft, 2008: 3).

³³⁰ „Са стицањем моћи без пријемца, хегемон мијења постојећи систем стварањем и наметањем правила којима чува сопствену доминантну позицију, демонстрирајући силу да би очувао поредак у глобалном систему у своју корист. Хегемон - појединачна, изузетно моћна држава која врши надмоћан утицај на глобални систем. Хегемонија по правилу намеће ванредне обавезе свјетском вођи, који мора да сноси трошкове одржавања економског и политичког поретка, уз истовремену заштиту свог положаја и очувања своје империје. Временом, како терет глобалне одговорности узима свој данак, јављају се нови супарници да угрозе све рањивијег свјетског лидера.“ (Kegli & Vitkof, 2006: 171-172).

- заједничким основама либералне демократије и тржишне економије: „Сматра се да глобализација у принципу служи интересима САД-а и других западних земаља и да је мање-више истовјетна са американизацијом“ (Giddens, 2005: 14). Логика којом су се руководили амерички политичари била је јасна, уколико су САД побједнице Хладног рата, што значи да су америчка економија, држава, политика, тврда и мека моћ најмоћнији и најутицајнији на свијету, онда ће од ефеката глобализације највише интереса и добробити, по природи ствари, бити за економски, финансијски и политички најдоминантнију државу. Нови свјетски поредак о којем је говорио и бивши амерички предсједник Џорџ Буш 29. јануара 1991. године подразумевао је: „Свијет уређен од стране Сједињених Америчких Држава као једине преостале суперсиле у свијету. Тај свјетски поредак би имао три упоришта: економско - подразумева економску доминацију, прије свега Сједињених Држава које су заиста биле економски најдоминантнија свјетска сила тога доба; затим војну доминацију која подразумева потпуну војну надмоћ у односу на остале државе (трајала је током деведесетих година 20. вијека и почетком 21. вијека); те идеолошки критеријум или мека моћ, који је подразумевао доминацију америчке идеологије, привлачност америчког демократског политичког система те потрошачког капиталистичког друштва“ (Johnstone, 2000: 9).

Период након завршетка Хладног рата означио је и почетак великог броја сукоба широм свијета. Ти сукоби су, зависно од локације и сукобљених страна били етничког, религијског, класног или међународног карактера. Френцис Фукујама (Fukujama, 1997) је истицао како је крај хладноратовског поретка довео до тријумфа либералне демократије и либералног погледа на свијет, те је овај друштвено-вриједносни систем прогласио „крајем историје“, реферишући се на Хегела, који је својевремено апострофирао Француску буржоаску револуцију из 1789. године за „крај историје“ у смислу непостојања могућности прокламовања виших, значајнијих и упечатљивијих идеја и вриједности у будућности, осим оних, тада представљених, и то кроз постулате: слободе, једнакости и братства. Па ипак, ситуација је показала да у државама широм свијета, околности нису увијек биле идеалне, те да демократске промјене не значе по аутоматизму просперитет и мир за све државе бившег комунистичког блока. Један од сукоба којим ћемо се бавити у овом раду јесте онај који се десио у БиХ 1992-1995. године, након распада СФРЈ. Крај тог конфликта означио је почетак колонијалне управе у БиХ, нестанак слободе и политичке аутономије суверене државе и народа који живе у БиХ, те формирање хибридног политичког система са елементима деспотизма (карактеристичним за средњовијековне обрасце понашања и устројства) и демократије - тј. демократског политичког система који је далеко од функционалног.

Узроци и почетак рата у БиХ 1992-1995.

Након Другог свјетског рата на простору Балкана створена је Социјалистичко Федеративна Република Југославија.³³¹ Други свјетски рат је за југословенске народе представљао истовремено рат за ослобођење од туђинске и фашистичке власти која је спроводила политику геноцида и истребљења над Србима, Ромима, Јеврејима и другим антифашистима на територији читаве некадашње Краљевине Југославије, али истовремено и револуционарну борбу, тј. грађански рат између поборника социјалистичко/комунистичког покрета и присталица монархије, и оних који су подржавали фашистичко квинслишке творевине (као што је била НДХ). Овај сукоб је довео до тешких разарања, историјских траума и омраза између до јуче братских народа који су се борили за доминацију над што већим простором тадашње Југославије. Српски народ је доживио и претрпио организован геноцид који се манифестовао масовним и системским истребљивањем путем организованог система логора, јама, масовних стријељања и присилног рада. Само неки од познатих мучилишта су логори смрти: Јасеновац, Јадовно, Сисак, Стара Градишка, Сајмиште, Јастребарско, итд. Кецмановић каже: „Ратни злочини су бацили сјенку на послјератне српско-хрватске односе, а пошто је ријеч о два најбројнија југословенска народа, од чије сарадње је у великој мјери зависила компактност и стабилност комунистичке државе, партизанска власт је уложила много

³³¹ Првобитни назив државе је гласио „Федеративна Народна Република Југославија“, док се од 1963. године назива СФРЈ.

напора да из колективних сјећања народа потисне такве негативне успомене. Минимизирањем узајамних злодјела и предимензионасањем примјера међунационалне солидарности, конструисањем вјештачких пропорција о подједнакој подршци свих народа антифашистичкој борби и симетричној улози српских четника и хрватских усташа, „исправљене“ су тамне странице прошлости зарад свјетлије будућности“ (Кецмановић, 2005: 154).

Па ипак, и поред великог броја унутрашњих проблема и неријешених националних питања, у периоду Хладног рата СФРЈ је имала изузетну међународну улогу као вођа Покрета несврстаних земаља, које су одбиле да се повинују Западу и Истоку, већ су се одлучиле предводити трећи пут - пут земаља које су жељеле и биле спремне да сарађују са свим странама и државама у биполарном поретку. Таква политика имала је доста бенефита за Југославију, што је резултовало остваривањем међународних успјеха за ову изузетно мултиетничку државу,³³² која је иза себе имала дугу историју међунационалних тензија, проблема, сукоба и омраза. Међутим, завршетак Хладног рата означио је нестанак употребне вриједности или разлога постојања СФРЈ у формату у коме је то био случај до тада. Убрзо након рушења Берлинског зида, уједињења Њемачке и распада СССР-а, долази до све израженијих сецесионистичких захтјева за осамостаљивањем и независношћу земаља које су чиниле СФРЈ. Устав из 1974. године давао је велика овлашћења југословенским републикама, те је дефинисао државу као федерацију сачињену од шест република. Сматра се да је овај устав ударио темеље дисолуцији Југославије, јер је дефинисао државу на елементима федерализма и конфедерализма, давајући републикама могућност за отцјепљењем у случају да њихове жеље за сецесионизмом подрже све друге чланице југословенске федерације. Екмечић закључује: „Устав из 1974. је Југославију претворио у конфедерацију“ (Екмечић, 2011: 533).

Када су Словенија и Хрватска одлучиле да пођу овим путем и прогласе независност, међународна и Европска заједница су формирале Бадинтерову комисију, како би установили да ли ове републике имају правни основ за такву врсту политичког дјеловања. Иако је поменути Устав из 1974. године дефинисао да је то оствариво, само ако постоји сагласност свих чланица Федерације, Бадинтерова комисија је установила и одлучила да се СФРЈ налази де факто у процесу дисолуције, тј. у процесу распада и самим тим створила могућност, прије свега, Словенији и Хрватској, а касније и Македонији и БиХ да прогласе независност од Југославије: „У свом Мишљењу број 1, од 7. децембра 1991. године, Комисија је протумачила да се Југославија налази у дисолуцији и да процес осамостаљења република није сецесија, него њихово легитимно право да се издвоје из југословенске државне заједнице“ (Nešković, 2013: 157). Овакав став је омогућио и другим државама, прије свега западним силама да подрже независност бивших југословенских република, не размишљајући о посљедицама таквих одлука. Прве су независност прогласиле Словенија и Хрватска у октобру 1991. године. Међу првим земљама које су признале њихову независност нашли су се Ватикан и Њемачка. Постоје индиције да су САД на почетку ових процеса сматрале да је потребно очувати СФРЈ, али са другачијим политичко-економским уређењем које би подразумевало демократизацију, либерализацију и модернизацију политичког, финансијског, економског и војног система Југославије (Ковачевић, 2007). Међутим, након унилатералне одлуке о признању независности бивших југословенских република од стране поновно уједињене Њемачке, која је вијековима имала и показивала аспирације према простору Балкана, САД су одлучиле да сустигну Њемачку и преузму темпо, те се наметну као лидер у доношењу одлука које се тичу овог простора (што су геополитички у том тренутку већ и биле као једина суперсила униполарног свијета) те су на крају дале сагласност/подржале независност наведених република: „Преовладало је мишљење да је Америка као побједничка сила стекла легитимитет за дјеловање и преобликовање свијета према својим интересима. Сједињене Америчке Државе су 1990/91. године иступиле на свјетској сцени као неприкосновен ауторитет, без икаквог ослонаца на правне и моралне норме. Но, оно што је најинтересантније у овој ситуацији јесте чињеница

³³² „Статистички подаци из 1981.године показују да је у СФР Југославији живјело „8.140.000 Срба који су чинили 36,3% становништва, Хрвати су бројали 4.428.000 или 19,8%; Муслимани 2.000.000 или 8,9%; Словенци 1.754.000 или 7,8%; Албанци 1.730.000 или 7,7%; Македонци 1.340.000 или 6,0 %; Југословени 1.219.000 или 5,4%; Црногорци 579.000 или 2,6 % те Мађари 427.000 или 1,9 %.“ (Denić, 1996: 31).

да ниједна од великих земаља, нпр. Русија, Кина или Индија, није била вољна да се супротстави, нити пак, да покрене принципијелну расправу о односима у међународној заједници или о свјетском поретку“ (Аврамов, 2001: 68).

Са БиХ је ситуација била слична, али са много горим посљедицама. У овој земљи су два конститутивна народа: бошњачки и хрватски одлучили 1992. године, без сагласности српског народа да организују референдум о независности који је одржан 1. марта 1992. године. На основу урађеног, можемо рећи да се радило о еклатантном и флагрантном чину уставног насиља над српским народом, јер је за било коју врсту одлуке, а посебно оне судбоносног карактера које се тичу будућности земље, потребна сагласност сва три народа, као што је била потребна сагласност осталих република југословенске федерације за независност Словеније и Хрватске: „Код Босне је било спорно што њен захтјев за самосталност није био уставно легитиман, јер су Срби, као један од конститутивних народа, били против осамостаљења ове републике“ (Nešković, 2013: 157). Пошто сагласности за овакву врсту одлуке није било међу Србима, у БиХ је почео грађански рат који је трајао до 1995. године и у којем је страдало преко 100.000 грађана.

Дејтонски мировни споразум

За вријеме рата у БиХ међународна заједница је нудила неколико мировних споразума, тј. рјешења кризе. Потребно је напоменути да је прије самих сукоба у БиХ постојала понуда и могућност мирног рјешења која се огледала у Кутиљеровом плану из фебруара 1992. године који је замишљао етничку консолидацију на свим административним нивоима, те давање већих овлашћења локалним властима на уштрб централних. Представници конститутивних народа су начелно пристали на овај споразум који би спријечио рат у БиХ, али је накнадно Алија Изетбеговић, лидер бошњачког народа повукао свој потпис, тј сагласност за ово рјешење. Постојали су још и Венс - Овенов план из 1993. године, Овен - Столтенбергов из 1993. године, те План Контакт групе из 1994. године, али ниједан није наишао на консензус и пристанак зараћених страна. Мир је успостављен тек Дејтонским мировним споразумом 1995. године који је истовремено у своме Анексу 4 - Уставу БиХ,³³³ дефинисао да исту чине два ентитета. Републици Српској је припало 49%, а Федерацији БиХ 51% територије. Утврђено је да ће се статус Брчког дефинисати накнадном арбитражом.

ДМС је јасно дефинисао подјелу надлежности и овлашћења ентитета у посконфликтном периоду. Република Српска је овим мировним споразумом имала чак војну, полицијску, међународну надлежност и ингеренцију, која је постепено редукована у наредним годинама одлукама високих представника. Па ипак, Дејтон је јасно рекао да ентитети уживају велику аутономију и политичку слободу, да је имовина у власништву ентитета, те да све надлежности које нису набројане као ингеренција БиХ припадају ентитетима. „Срби су имали створен државни ентитет Републику Српску, која је до 1995. године функционисала као самостална држава“ (Nešković, 2013: 220).

Међутим, од успостављања мировног споразума, па све до данас, иако је основни задатак и циљ међународне заједнице и Канцеларије високог представника у БиХ био одржавање мира и дословно примјењивање ДМС, ова институција се ставила на располагање једној политици и визији БиХ. Та визија подразумијевала је јачање централне власти у Сарајеву, централизацију БиХ, те самим тим и даље развлашћивање Републике Српске, те уставно моделирање БиХ путем Уставног суда БиХ, али и одлукама високих представника. Професор Рајко Кузмановић каже: „Процес глобализације захватио је свијет поткрај 20. вијека под руководством прекоокеанске моћне државе и имао је негативне посљедице по многе земље, а нарочито оне социјалистичког блока. Тај процес се најдрастичније одразио на Југославију. Други талас глобализма кулминирао је у региону, гдје је дошло до рата. Отаџбински рат је

³³³ „Споразум представља сложену цјелину која обухвата структуру, циљеве и субјекте његовог остваривања. Споразум има једанаест дијелова који обухватају различите области државног питања БиХ. Анекси: 1. војна питања, 2. међуентитетска линија разграничења, 3. избори, 4. устав, 5. арбитража, 6. људска права, 7. проблем избјеглица, 8. национални споменици, 9. јавне корпорације, 10. цивилна примјена споразума (високи представник) и 11. полицијске снаге. Свих једанаест дијелова има уставну правну снагу, а четврти дио је званични Устав БиХ“ (Nešković, 2013: 182).

завршен усвајањем Дејтонског споразума, као „суи генерис“ мировног уговора, а доносиоци тог документа одиграли су дволичну улогу - по Дејтону конституисана је федерално-конфедерална држава, а на другој страни у пракси су подржавали унитарни модел. То је створило сложену ситуацију за дужи период“ (Кузмановић, 2023).

Савремена БиХ као неуспјела држава - ОХР као примјер међународног интервенционизма и неоколонијалног присуства

БиХ би се у многим аспектима могла сврстати и дефинисати као неуспјела или чак немогућа држава.³³⁴ Могли бисмо је тако оквалификовати јер ни данас, скоро три деценије од завршетка грађанског рата није успјела организовати демократску власт засновану на вољи грађана, њиховим политикама и независном аутономном политичком систему који би подразумевао концентрисање моћи и суверенитет народа у домаћим институцијама, а не у страним и наметнутим тијелима, институцијама и организацијама. Како другачије назвати земљу и друштво у коме посљедњу, најважнију, најсуверенију одлуку не доноси народ или његови представници изабрани легитимно на слободним и фер изборима, већ страни држављани и међународне организације? „За БиХ не може се рећи да је у цјелини суверена, јер њоме управљају странци и то политиком, економијом и војском. Странци преко ОХР-а, високог представника и других организација и институција начинили су један специфичан вид протектората“ (Кузмановић, 2023). Чосудовски каже: „Ослањајући се на споразум из Дејтона, којим је створен и босански „Устав“, САД и европски савезници увели су потпуну колонијалну управу над Босном. На челу те управе стајао је њихов именовани Високи представник.“ (Chossudovsky, 2008: 284).

Канцеларија високог представника је дефинисана ДМС као прелазно и привремено рјешење док се не створе услови за потпуну имплементацију мира у БиХ, чиме би се створили услови за повлачење странаца из система одлучивања, али исто тако и повлачење страних војних формација. Међутим, нешто што је требало бити прелазно и привремено рјешење испоставило се, постало је трајно са тенденцијама даљег присвајања све већег дијела моћи и утицаја. Високи представници тежили су у континуитету успостављању што шире контроле моћи и власти, о чему говори и добијање „Бонских овлаштења“ на конференцију у Бону 1997. године. Недуго након тога, иста су искориштена, и то већ следеће године када је смијењен предсједник Републике Српске Никола Поплашен. Кориштењем истих овлаштења забрањен је политички рад великом броју политичких лица и функционера у Републици Српској. На овај начин ОХР се обрачунавао са неистомишљеницима у маниру колонијалних управа карактеристичних за 19. и рани 20. вијек. По свему судећи, док год је ОХР присутан у БиХ, она ће бити земља парадокса која истовремено посједује и гаји елементе отвореног деспотизма и монархизма (јер је високи представник у функцији и позицији деспота/монарха који једностраним одлукама, без потребе за консултовањем и мишљењем конститутивних народа, њихових институција и органа дјеловања, те других политичких фактора у БиХ) доноси одлуке са снагом закона и исте примјењује. Додуше, БиХ и даље има одлике и контуре демократског политичког система, јер народи бирају своје представнике на слободним и фер изборима сваке двије, тј. четири године. Међутим, поставља се питање суверености народа и његове воље, уколико се било која народна одлука може оспорити, тј. уколико ОХР може смијенити или забранити рад било којем представнику или политичару који је легитимно изабран на основу политичке платформе која за циљ има реализацију народних политика и интереса: „Принцип демократије је у ДМС садржан као: јединство конститутивних права и обавеза народа, демократски баланс етничких и грађанских вриједности, сложен процес усаглашавања кроз форме консociјативне демократије“ (Nešković, 2013: 202). Дјелује да се принципи демократије дефинисани ДМС не спроводе у БиХ на адекватан и праведан начин.

³³⁴ „Покушаји САД и њених европских савезника да пуким успостављањем дипломатских односа од бивше централне југословенске републике направе државу, произвели су троипогодишњи грађански рат на национално-вјерској основи који се опет није завршио успостављањем суверене државе него иностраним протекторатом. Иако су према Дејтонском споразуму из 1995. године инострани управитељи требало да оду 2005. године, они су и сада ту и свој мандат и даље продужавају, јер ни након више од деценије нису успјели да БиХ учине самоодрживом државом“ (Кецмановић, 2007: 5).

На основу свега реченог, позицију и постојање ОХР можемо дефинисати као патолошки примјер међународног присуства и интервенционизма, униполарног свјетског поретка, глобализације и неоколонијализма, те као политички мотивисано тијело које је својим одлукама подстицало политичке кризе у БиХ. Наиме, већ смо говорили о глобализацији као идеји или процесу који је настао као дио америчке спољне политике и тежње за американизацијом свијета након побједе у Хладном рату. Та американизација је подразумијевала доминацију једне државе у свим питањима која се тичу или су од интереса за ову свјетску суперсилу у тадашњем униполарном свијету. Пошто је БиХ имала своју колонијалну историју која се огледала кроз вијекове колонијалне прошлости унутар Отоманског царства и Аустро-Угарске монархије, можемо рећи да БиХ никада није била независна држава: „Све до 1943. године о њеној државности су одлучивали субјекти изван Босне: султан, цар, краљ“ (Nešković, 2013: 88). Елементе њене државности ударили су комунисти одлукама ЗАВНОБиХ-а 1943. године. Наиме, комунисти су први дефинисали БиХ као земљу сва три народа са утврђеним границама: „Одлукама Земаљског антифашистичког вијећа од 25. новембра 1943. године у Мркоњић Граду, и Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије - АВНОЈ, од 29. новембра 1943. године у Јајцу, Босна је постала федеративна јединица у новој држави, и тиме, први пут у својој историји, стекла државност у савременом смислу ријечи“ (Nešković, 2013: 86). Кеџмановић закључује да је: „Цијела историја мирног суживота на простору БиХ, у ствари, обезбјеђивана извана и присилно посредством окупационих војски (Турска и Аустроугарска) или унутрашње диктатуре (шестојануарска и комунистичка), а када год су се дизгини попуштали, долазило је до крвавих међусобних обрачуна, типичних за све грађанске ратове“ (Кеџмановић, 2007: 30). Дакле, поред колонијалне прошлости, САД се нису устручавале да као резултат своје политике интервенционизма у међународним односима (прокламоване након Другог свјетског рат) интервенишу и у БиХ, успостављајући на тај начин одређен политички систем подложен њиховим интересима, те јасно међународно и колонијално присуство, тј. колонијалну управу. Свака страна управа у одређеној држави се може називати колонијалном управом, а баш таква је створена у БиХ: „На дјелу је, дакле, пузећи протекторат. Тако се добија утисак да је стање на терену све горе, односно да су локални Срби, Хрвати и Муслимани све мање способни да без кадровске иностране помоћи функционишу и у Републици Српској и у Федерацији БиХ“ (Кеџмановић, 2007: 225).

Међународна заједница, тј. Запад, или није имао повјерења у демократски потенцијал народа у БиХ, или је сматрао да све полуге моћи морају бити у њиховим рукама, тј. рукама колонијалне управе³³⁵ (што је вијековни образац понашања колонијалиста) па је чак и судску грану власти подредио својим интересима обезбиједивши да Уставни суд БиХ има 9 судија, од чега су троје странци који се именују посебним процедурама, а на чији рад евидентан утицај има међународна заједница. Уставни суд БиХ је у годинама иза нас врло често био генератор озбиљних политичких криза у земљи јер се наметао као модулатор и модератор у креирању политичког система. Тај задатак би требао бити искључиво у рукама конститутивних народа и њихових легитимно и демократско изабраних представника.

Као прилог и доказ овој тези имамо и актуелну политичку ситуацију у којој се налази БиХ, поготово уколико говоримо о улози ОХР-а. Она је таква да је правно и политички тешко разумљива, уколико се посматрају савремени постулати међународног права, односа међу државама, устројства и начина функционисања међународних организација колективне безбједности. Наиме, иако је то ДМС јасно навео у члану 10 као обавезу, Савјет безбједности УН није засједао нити дао сагласност њемачком држављанину господину Кристијану Шмиту да обавља дужност високог представника у БиХ, иако се он тако представља. Самим тим, БиХ је ушла у још једну политичку кризу којој се не назире крај. Народи у БиХ сасвим сигурно заслужују да их се посматра и са њима сарађује као са сувереним народима, богате историје и културе, а не на дехуманизирајући начин који ниподаштава њихов историјски допринос развоју цивилизације на овим просторима. Постојећа канцеларија високог представника на основу

³³⁵ „Давање слободе земљама у развоју (углавном након мало припрема за аутономију) често није измијенило гледиште њихових некадашњих колонијалних господара, који су наставили да мисле како они све знају најбоље. Колонијални менталитет - „бреме бијелог човјека“ и претпоставке да он зна шта је најбоље за земље у развоју - одржали су се.“ (Stiglic, 2018: 184).

свега реченог заиста дјелује као колонијална управа, док приступ међународне заједнице овим питањима на јасан начин показују у ком правцу се дјелује и како се посматрају народи и ситуацију у овој земљи. Ти односи, политике и ставови се, са сигурношћу можемо тврдити, не заснивају на уважавању свих народа у БиХ, њиховој равноправности, нити подстицању сарадње међу њима, већ на креирању криза кроз наметање унилатерланих недемократских одлука, које за циљ имају генерисање и стварање проблема који би омогућили продужетак останка и опстанка протектората у БиХ: „Већи дио надлежности пренесен је дјеловањем Високог представника, који је креирао законе“ (Nešković, 2013: 232). Наметнути закони су врло често изазивали политичке кризе, као што је „Закон о забрани негирања геноцида“. Према томе, поставља се питање да ли је улога ОХР-а да мири или да завађа конститутивне народе у БиХ?

Одувијек је политика колонијалних сила у покореним државама била - „завади, па владај“. Евидентно је да се и савремене неоколонијалне технике и државе користе истим методама. Да је супротно, питање је и у ком правцу би се развијала историја Балкана и простора бивше Југославије. Становници СФР Југославије су уживали велике слободе у односу на друге народе и државе социјалистичког лагера, имали су значајно бољи животни стандард и развијенију економију. Незапосленост је била мања него данас, стопа високообразованог становништва је била у узлазној путањи, држава је била индустријализованија и у укупном постотоку мање задужена него њене државе наследице. Па ипак, проблеми економске природе 80-их година 20. вијека су утицали на рецесију и раст незадовољства код грађана. Како то иначе и бива са сваком кризом, почела се критиковати централна власт у Београду, те су републике сматрале да своје проблеме могу ријешити уколико буду независне, тј. уколико не буду морале давати дио својих средстава у централну југословенску касу. Оваква заблуда плаћена је крвљу и девастирањем економија држава бивше Југославије у ратовима за југословенско наслијеђе. Анте Марковић, посљедњи југословенски премијер је сматрао да би СФРЈ као држава преживјела и опстала да јој је својевремено крајем 80-их година прошлог вијека обезбијеђен кредит од стране САД. Кредит није одобрен, а економска ситуација у земљи постала је неодржива. Ови примјери и цјелокупни расплет ситуације нам указују на чињеницу да је процес глобализације и американизације свијета имао дефинисане контуре и јасне стратегије на који начин се САД требају етаблирати у новонасталом униполарном свијету. То етаблирање је јасно дефинисало које би то државе у новом свјетском поретку биле партнери највеће новонастале свјетске суперсиле, а које би имале однос заснован на „мање партнерства“. Нажалост, план за СФРЈ није се базирао на односу пријатељства, већ на односу надређених и подређених који траје и до данас. У таквој констелацији односа ОХР је у неоколонијалном приступу схватио БиХ као колонију која не може бити независна држава три народа, већ колонијална управа са јасним међународним присуством и интервенционизмом.

Закључак

На основу свега реченог у овоме раду, могли смо да видимо развојни пут БиХ од распада СФРЈ до данашњег статуса у којем се ова земља понаша и функционише као колонијална управа са високим представником на челу. Уочили смо да је присуство ОХР дефинисано одлуком међународне заједнице кроз ДМС као начин осигуравања и спровођења мира. Међутим, са сигурношћу можемо тврдити да је ова институција у великој мјери зауставила даљи демократски развој БиХ, развој демократске политичке културе њених народа и самим тим успорила развој домаћих институција и саме слободе, дјелујући унилатерално по многим питањима, доносећи велики број одлука без консултовања конститутивних народа БиХ, што ће рећи - одлуке без демократског упоришта и легитимитета. Таква врста дјеловања увијек доводи до политичких криза, посебно у постконфликтним и сложеним друштвима, како је несумњиво и бх. Са друге стране, поставља се легитимно питање и сумња да ли је то можда и био крајњи циљ колонијалне управе у БиХ?

Нажалост, политичка ситуација у БиХ је таква да се и до данас не назире крај међународног и колонијалног протектората. Бошњачка визија БиХ подразумијева и заговара унитарну визију ове земље, уређену без ентитета, као грађанску државу у којој би владао принцип један човјек - један глас. Оваква визија осигурала би математичку доминацију бошњачких политичара и партија без адекватне заступљености Срба и Хрвата у заједничким

институцијама (уколико би у таквом сценарију заједничне институције и даље постојале). Да би се таква политичка идеја и визија БиХ остварила, потребна је измјена устава, а самим тим и ДМС који је зауставио рат. Уколико се поништи ДМС, поништавају се и његови позитивни ефекти. Дјелује као да међународна заједница, персонификована кроз институцију ОХР-а, својим дјеловањем и активностима даје подршку политичком Сарајеву у оваквим настојањима. Са друге стране, припадници српског народа су чврсто на позицији одбране дејтонске БиХ и једнакости конститутивних народа. Хрватски народ који се у ФБиХ осјећа маргинализовано, политичког је става да се мора радити на даљој једнакости свих конститутивних фактора. Према томе, теорија да су ентитети пролазна категорија, нема упориште у Дејтонском мировном споразуму, јер је Уставом БиХ дефинисано следеће: „Босна и Херцеговина ће се састојати од два ентитета.“ (Nešković, 2013: 221). Само на основу оваквог виђења БиХ може имати перспективу и функционалну одрживост. Један од услова те одрживости јесте постојање и функционалност домаћих институција које се заснивају на владавини права, законима и вољи грађана, тј. народа БиХ који би се око свих водећих питања договарали консензусом. У супротном, даље или трајно присуство међународне заједнице у БиХ, прије свега канцеларије ОХР-а, која би наставила са пристрасном и навијачком политиком, неће донијети народима БиХ просперитет нити створити услове за мјесто у европској породици развијених и функционалних земаља.

Литература

1. Giddens, A. (2005). *Odbjegli svijet - kako globalizacija oblikuje naše živote*, Klub studenata sociologije „Diskrepancija“;
2. Denić, B. (1996). *Etnički nacionalizam - tragična smrt Jugoslavije*, Radio B92;
3. Chittick, W. (2006). *American Foreign Policy*, CQ Press;
4. Johnstone, D. (2000). *Nato and the New World Order - Ideals and Self-Interest, Degraded Capability*;
5. Brzezinski, Z., Scowcroft, B. (2008). *America and the World - Conversations on the Future of American Foreign Policy*, Basic Books;
6. Kegli, Č., Vitkof, J. (2006). *Svetska politika - Trend i transformacija*, Centar za studije Jugoistočne Evrope;
7. Екмечић, М. (2011). *Дуго кретање између клања и орања: историја Срба у Новом веку: (1492-1992)*, Завод за уџбенике;
8. Chossudovsky, M. (2008). *Globalizacija bijede i novi svjetski poredak*, Prometej;
9. Кеџмановић, Н. (2005). *Домети Демократије*, Чигоја;
10. Кеџмановић, Н. (2007). *Немогућа држава*, Глас Српске;
11. Милашиновић, Р., Милашиновић, С. (2007). *Основи теорије конфликта*, Филип Вишњић;
12. Nešković, R. (2013). *Nedovršena država - Politički sistem Bosne i Hercegovine*, Friedrich - Ebert - Stiftung;
13. Кузмановић, Р. (31. јул 2023). *Дволичност странаца темељ свих наших криза*, Глас Српске, Политика;
14. Аврамов, С. (2001). *Америчко ватиканска тајна алијанса и рат у СФРЈ, у: Почетак рата у Босни и Херцеговини - узроци и последице*, Удружење Срба из БиХ у Србији;
15. Маршал, Т. (2019). *Заточеници географије - десет мапа које вам говоре све што треба да знате о глобалној политици*, Лагуна;
16. Fukujama, F. (1997). *Kraj istorije i posljednji čovek*, CID;
17. Kovačević, Ž. (2007). *Amerika i raspad Jugoslavije*, Filip Višnjić;
18. Stiglic, Dž. (2018). *Globalizacija i njene protivrečnosti - antiglobalizacija u Trampovoj eri*, Miba Books.

Effects of the activities of the Office of the High Representative in Bosnia and Herzegovina

Davor Strika, MA

Ph.D. candidate at the Faculty of Political Sciences, University of Banja Luka

Abstract: *The Office of the High Representative in Bosnia and Herzegovina (OHR) was established by the Dayton Peace Agreement (DPA), which put an end to the civil war in B&H that lasted from 1992 to 1995. The purpose of establishing the OHR was to ensure the respect for and implementation of the DPA, as well as to secure peace in post-conflict Bosnian-Herzegovinian society. However, over the years, the OHR exceeded its intended role, autonomously surpassing its mandates and transforming into a creator of political relations and the political system in BiH. This was achieved by imposing a significant number of laws, decisions, and other solutions aimed at shaping Bosnia and Herzegovina according to the vision of a part of the international community, i.e. Western powers. The Office of the High Representative is one of the rare institutions openly utilizing retrograde and anti-democratic powers, diminishing the autonomy and political freedom of the constituent peoples in B&H. Acting in that way, the OHR openly takes sides with one nation and its political vision of B&H, neglecting the fact that there are three constituent peoples in B&H with equal rights and obligations. Acting in a biased and selective manner towards any constituent nation, the OHR significantly imposes itself as a generator and instigator of political crises and latent conflicts in Bosnia and Herzegovina.*

Keywords: *The Office of the High Representative in B&H (OHR); Dayton Peace Agreement (DPA); international community; international intervention; globalization; B&H.*